

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЕКВІВАЛЕНТИ З КОМПОНЕНТАМИ-ЗООНОМЕНАМИ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ

Статтю присвячено зіставному вивченню фразеологічних одиниць української, англійської та французької мов; проаналізовано повні міжмовні еквіваленти з компонентами-зоономенами в трьох лінгвокультурах. Доведено, що, хоча кожна мова виявляє свою самобутність, у лінгвокультурі існує певна кількість повних фразеологічних еквівалентів однієї тематичної групи, у яких семантичним центром є однакові слова, що зберігають значний комплекс фонових знань. Проведені паралелі між фразеологізмами української, англійської та французької мов, орієнтовані на вияв загальних рис, характерних для кожної культурної спільноти. Автор доводить, що еквівалентність значення фразеологізмів досягнуто за допомогою образних конкретизаторів бик, кіт, собака, свиня, лев, заєць, ослиця.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, еквівалентність, міжмовні фразеологічні еквіваленти, компоненти-зоономени, образні конкретизатори.

Статья посвящена сопоставительному изучению фразеологических единиц украинского, английского и французского языков; проанализировано полные межъязыковые эквиваленты с компонентами-зоономенами в трех лингвокультурах. Доказано, что, хотя каждый язык выявляет свою самобытность, в лингвокультуре существует определенное количество полных фразеологических эквивалентов одной тематической группы, в которых семантическим центром являются одинаковые слова, которые сохраняют значительный комплекс фоновых знаний. Проведены параллели между фразеологизмами украинского, английского и французского языков, ориентированные на выявление общих черт, характерных для каждой культурной общности. Автор доказывает, что эквивалентность значения фразеологизмов достигнуто с помощью образных конкретизаторов бык, кот, собака, свинья, лев, заяц, ослица.

Ключевые слова: фразеологические единицы, эквивалентность, межъязыковые фразеологические эквиваленты, компоненты-зоономены, образные конкретизаторы.

The article is devoted to the comparative study of phraseological units of Ukrainian, English and French languages; the full interlingual equivalents with zoonomen-components in the three linguistic cultures were analyzed. It was proved that, though each language shows its own originality, there is a certain number of full phraseological equivalents of the same thematic group in the linguistic culture, in which the same words that retain a considerable complex of background knowledge are the semantic centre. The parallels between the phraseological units of Ukrainian, English and French languages focused on the identification of common features that are specific to each cultural community were drawn. The author proves that equivalence meaning of phraseological units is achieved with the help of, image concretes such as a bull, a cat, a dog, a pig, a lion, a hare, an ass.

Key words: phraseological units, equivalence, interlingual phraseological equivalents, zoonomen-components, image concretes.

Відомо, що кожна мова у своїй основі специфічна. Тому в науковій літературі була висунута гіпотеза про те, що вся фразеологія є безеквівалентною. Однак у численних дослідженнях

доведено, що це не так. Цей факт підтверджують праці багатьох видатних учених-дослідників у сфері порівняльної фразеології. І хоча сам фразеологічний фонд, що містить зоономени, має багато своєрідного, при

зіставному вивченні мов виявлено деякі універсалії. Однією з таких універсалій для фразеологічного рівня є наявність фразеологічних одиниць (ФО) з компонентами-зоономенами у зіставлюваних мовах. Іншою – функціонування повних фразеологічних еквівалентів у різносистемних мовах. Отже, не можна заперечувати той факт, що навіть у найвіддаленіших мовах, є певна кількість спільних стійких сполучень слів.

Методологічну базу при вивченні зіставної фразеології складають праці таких відомих науковців, як Л. Ройзензон, В. Мокієнко, Б. Ларін, О. Кунін, Е. Солодухо, О. Молотков, О. Райхштейн, М. Алефіренко, О. Арсентьева, Д. Ужченко, О. Левченко, О. Селіванова та ін.

Дослідження фразеологічних одиниць, об'єднаних за опорними словами, які належать до однієї тематичної групи лексики, в сучасному мовознавстві стає все більш звичним. Тому актуальність нашого дослідження вбачаємо в порівняльному вивченні фразеологічних одиниць різноструктурних мов, компонентами яких є назви тварин, що дає можливість виявити те загальне, що є в українській, англійській і французькій мовах, а також відмінне. І хоча сьогодні ця тема цікавить велику кількість науковців, вона залишає простір для подальших досліджень.

Метою статті є зіставлення ФО з компонентами-зоономенами та виявлення повних міжмовних еквівалентів у різносистемних мовах; визначення, за допомогою яких образних конкретизаторів може досягатися повна міжмова відповідність. Таке зіставлення допомагає виділити спільне та відмінне в українській, англійській та французькій лінгвокультурах.

Об'єктом дослідження обрано ФО, до складу яких входять компоненти-зоономени в українській, англійській та французькій мовах. Аналіз побудовано на фразеологізмах, узятих з фразеологічних словників відповідних мов.

Завдяки спільності людського мислення, у різних мовах наявний певний набір ФО з компонентами-зоономенами, що є повними еквівалентами в контрастивних мовах. Як видно з дослідницької практики, не існує жодної мови, яка була б абсолютно лакуарною, адже за допомогою порівняльного аналізу фактичного матеріалу обраних нами мов можна виявити спільні риси світобачення та мислення етносу, які увійшли в мову і закріпилися у фразеологічній системі у вигляді повних або часткових фразеологічних еквівалентів.

Термін *еквівалент* у фразеологію прийшов з теорії перекладу. За свідченням М. Гарбовського, спочатку слово *еквівалент* вживалося у сфері машинного перекладу, пізніше Р. Якобсон вніс пропозицію використовувати термін і щодо перекладу певних одиниць людиною [5, с. 264].

Будучи вельми значущим, а відповідно і вживаним, термін *еквівалентність* не має єдиного, універсального тлумачення. Я. Рецкер дає таке визначення: «Еквівалентом слід вважати постійну

рівнозначну відповідність, зазвичай, не залежну від контексту» [8, с. 10]. З точки зору О. Арсентьевої, повні еквіваленти – це ФО, що мають однакові сигніфікативно-денотативне значення, суб'єктивно-оцінну, функціонально-стилістичну та емоційно-експресивну конотацію, структурно-граматичну організацію та компонентний склад [1, с. 97].

С. Толстой характеризує еквівалент як «слово або вираз, який цілком і повністю збігається зі словом або виразом оригіналу» [9, с. 13]. О. Кунін бачить повні еквіваленти як такі, що «характеризуються повним збігом лексичного складу ФО і граматичної структури» [7, с. 91-95]. Л. Байрамова констатує, що для повних еквівалентів характерний повний збіг семантичного, стилістичного, лексичного плану [2].

За В. Комісаровим, фразеологічні еквіваленти – це «ФО в мові перекладу, які збігаються за усіма параметрами з ФО іноземної мови» [6, с. 153]. С. Влахов, С. Флорін фразеологічним еквівалентом вважають «фразеологізм у приймаючій мові, за всіма показниками рівноцінний перекладній одиниці» [3, с. 184]. Учені уточнюють також, що фразеологізм повинен мати ще одну досить важливу рису: «... відсутність національного колориту» [3, с. 184].

У зв'язку з тим, що наразі немає єдиного визначення міжмовного фразеологічного еквівалента, зараховуємо до повних міжмовних еквівалентів ФО, що мають повний збіг показників.

Було виявлено такі повні фразеологічні еквіваленти в українській, англійській і французькій мовах: *брати/взяти бика за роги* – *to take the bull by his horns* – *prendre le taureau par les cornes*; як (мов, ніби і т. ін.) *кіт (кішка) з собакою*, зі сл. *жити* – *to be like cat and dog* – *être comme chien et chat*; *метати (розкидати, розсипати і т. ін.) бісер (перли) свиням (перед свинями)* – *to cast pearls before swine* – *jeter des perles aux porceux*; *левова пайка (частка) чого* – *the lion's share* – *la part du lion*; *лякливий заєць* – *<as> timid as a hare* – *peureux comme un Lievre*; *Баламова ослаця, книжн.* – *a Balaam's ass* – *ânesse de Balaam*.

Отже, виходячи з того, що нас цікавили тільки максимально повні фразеологічні еквіваленти в кожній із зіставлюваних мов, можна сказати, що повні міжмовні еквіваленти української, англійської та французької мов вживані вкрай рідко, що пояснюємо різноструктурністю порівнюваних систем.

З наведених вище фразеологізмів можна побачити, що семантичне навантаження названих фразеологізмів в усіх трьох мовах однакове. Відомо, що відображення дійсності в свідомості людини відбувається завдяки створенню образів, тому нас цікавлять ті образні конкретизатори ФО, що стали основою для актуалізації основних ознак образу-прототипу. Завдяки здатності будь-якої людини до асоціативного сприйняття дійсності, були створені такі ФО: як (мов, ніби і т. ін.) *кіт (кішка) з собакою*, зі сл. *жити* – 'без злагоди, постійно ворогуючи, сварячись і т. ін.' – *To be like cat and dog-Être comme chien et chat*, образним

конкретизатором яких є загальні для трьох мов лексеми *кішка* і *собака*. Ще В. Гак говорив, що «порівнювати людина може тільки невідоме з відомим, і в цьому полягає ставлення її до об'єктивної реальності» [4], про що і свідчить одвічна ворожнеча між котами та собаками.

Свідомо чи мимоволі людина вдається до порівняння. Людям властива метафоризація, тому що багато тварин викликає у людини ті чи ті фіксовані почуття, переживання, образи. Так, усім відома лякливості зайця лягла в основу ФО *лякливий заєць* – ‘полохлива людина’ – <As> *timid as a hare* – *Peureux comme un Lievre*.

Дивовижно великі розміри лева, якого відносять до сімейства кошачих, здавалося б, маленьких тварин, репрезентовано у ФО *левава пайка (частка) чого* – ‘дуже багато або велика частина’ – *The lion's share* – *La part du lion*, тому образний конкретизатор *лев* є уособленням чогось дуже великого.

Образний конкретизатор *свиня*, який увійшов у міжмовну паралель *метати (розкидати, розсипати і т. ін.) бісер (перли) свиням (перед свинями)*. – *To cast pearls before swine* – *Jeter des perles aux porceaux*, узятий з церковно-слов'янського тексту Біблії та означає ‘марно говорити, доводити щось тому, хто не може збагнути, не здатний або не хоче зрозуміти того, що йому кажуть’.

Тісний контакт людини з домашніми тваринами спровокував виникнення фразеологізмів *брати/взяти бика за роги* – *to take the bull by his horns* – *Prendre le taureau par les cornes*. За допомогою компонента-зоономена *бик* передано значення ‘починати діяти з головного, енергійно, рішуче’.

Значення ‘покірлива, мовчазна людина, що несподівано висловлює протест, чинить опір’

передано за допомогою ФО *Валамова ослиця, книжн.* – *A Balaam's ass* – *ânesse de Balaam*. Еквівалентність фразеологізмів *Валамова ослиця* пояснюємо спільністю їх біблійного виникнення.

Незважаючи на наявність багатьох відмінностей у структурі контрастивних мов, завдяки зіставному підходу до вивчення ФО, було виявлено повні фразеологічні еквіваленти, які використовують у художньому стилі, зафіксовані у фразеологічних словниках української, англійської і французької мов. Ця вибірка фразеологічних одиниць свідчить про те, що в семантиці фразеологізмів трьох мов простежено загальне. Інтерес до використання зоономенів як компонентів ФО пров'язаний з тією роллю, яку відіграють тварини в долі кожної людини, незалежно від того, до якого етносу (суспільству) вона відноситься. Отже, існування фразеологізмів з компонентами-зоономенами, передусім, свідчить про загальну тенденцію, виявлену в різних мовах, порівнювати поведінку людей і тварин. Загальні закони мислення, відображені в мові, представлено у вигляді ФО з компонентами-зоономенами. Повної міжмовної фразеологічної еквівалентності досягнуто завдяки використанню образних конкретизаторів *бик, кіт, собака, свиня, лев, заєць, ослиця*. Встановлені кореляції між цими трьома мовами є свідченням того, що, хоча розвиток суспільств відбувався різними темпами, у неоднакових позитивних або негативних умовах, усе ж таки можна побачити деяку спільність у способах мислення людей, у загальнолюдських уявленнях. Відсутність цілісного дослідження фразеологізмів з компонентами-зоономенами в зіставному аспекті на матеріалі української, англійської та французької мов стає підставою до подальшого поглибленого вивчення цієї теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арсентьева Е. Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц (на материале фразеологических единиц, семантически ориентированных на человека в английском и русском языках) / Елена Фридриховна Арсентьева. – Казань : Изд-во КГУ, 1989. – 125 с.
2. Байрамова Л. К. Фразеология и перевод / Луиза Каримовна Байрамова // Фразеология и синтаксис. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1982. – С. 3–42.
3. Влахов С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 343 с.
4. Гак В. Г. Языковые преобразования / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1998. – 768 с.
5. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Николай Константинович Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / Вилан Наумович Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
7. Кунин А. В. Английская фразеология : теоретический курс / Александр Владимирович Кунин. – М. : Высшая школа, 1970. – 344 с.
8. Рещкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Яков Иосифович Рещкер. – М. : Междунар. отношения, 1974. – 216 с.
9. Толстой С. С. Основы перевода с английского языка на русский / Сергей Сергеевич Толстой. – М. : ИМО, 1957. – 80 с.

© Коротких Н. Р., 2013

Дата надходження статті до редколегії 10.04.2013 р.

КОРОТКИХ Надія Русланівна, аспірантка Луганського національного університету імені Тараса Шевченка зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство.

Коло наукових інтересів: зіставна фразеологія української, англійської та французької мов; вивчення мовних одиниць з компонентами-зоономенами.